

A virágos kőris rovarvilága

Prof. dr. Lakatos Ferenc – SOE EMK EMEVI

Virágos kőris

www.azevfaja.hu

A virágos kőris és a rovarok... Hm... Mi is jut erről az ember eszébe? Először talán az, hogy a virágos kőris, a kőrisek csoportjából egyedülállóan, rovarbeporzó, ami jelentősen meghatározza a rajta előforduló rovarok faj- és egyedszámát. Bár valószínűleg nem a különböző beporzó rovarok, illetve ezek hazai erdeinkben betöltött szerepe érdekli az Erdészeti Lapok olvasóit. Legalábbis nem ebben a cikkben. Azt célszerű lenne talán egy külön kézirat keretében kicsit körüljárni...

Mannakabóca (*Cicadia orni*)

A második, ami az ember eszébe jut, hogy a kőrisek fraxintartalmuk miatt kevesebb rovar vonzanak, vagy inkább „tartanak el”, mint a többi hazai honos lombos fafajunk (pl. a közismerten igen gazdag rovarvilággal bíró tölgyek). Ez alól a virágos kőris sem kivétel.

A harmadik, hogy 2006-ban a magyar kőris volt az év fája. Annak rovarvilágáról részletesebb leírás jelent meg az Erdészeti Lapokban (CXLI. évf. 11. szám, 348–349). Bár a két faj között van különbség (pl. beporzás), a lombzatot, vagy a fa többi részét fogyasztó rovarok esetében igen nagy a hasonlóság. A különbségeket esetenként nem is a gazdanövények adják, hanem az élőhelyben tapasztalható eltérések (pl. meleg, száraz déli oldalak).

Figyelembe kell venni továbbá, hogy a virágos kőrisnek több kertészeti változata is van (esetenként magas

kőris alanyra oltva), melyeket előszeretettel alkalmaznak városi környezetben. Szárazságtűrésük megfelelő, ellenállnak a légszennyezésnek és ráadásul dekoratívak is. Ezekben a fákon esetenként teljesen más rovarfajok jelennek meg, mint pl. a Keszthelyi-hegység kopárjain tenyésző virágos kőris facsoportokban.

A fafajon előforduló rovarok szempontjából még ki kell emelni, hogy magas a fa mannittartalma. Ezt a cukoralkoholt néhány rovarfaj (pl. mannakabóca, *Cicadia orni*) kifejezetten szereti. Korábban gyűjtötték, illetve hasznosították a mannint. Több nyelven (angol,olasz, spanyol) innen eredeztethető a faj neve is, de magyarul is hívják mannakőrisnek is.

Elterjedési területe Európán belül korlátozott és fragmentálódott. Nem szereti a hideg és magas páratartalom-

mal bíró helyeket, ilyen termőhelyeken különböző betegségek és károsítások jelenhetnek meg rajta.

A kőrisek esetében manapság a legjelentősebb erdővédelmi tényező a kőrispusztulás (*Hymenoscyphus fraxineus*, syn. *Chalara fraxinea*). Erről a kórokozóról részletesen lehetett olvasni az Erdészeti Lapok idei 6. számában (CLIII. évf. 196.). Ott az is elolvasható, hogy bár a kórokozó a virágos kőrist is képes megfertőzni, jelentősége ezen a fafajon jóval kisebb, mint a többi hazai kőrisen.

Nézzük akkor, hogy milyen gazdasági jelentőséggel bír, vagy esetleg védett rovarfajokkal találkozhatunk a hazai virágos kőriseken!

Lombzaton és hajtáson előforduló rovarok

A kőrisek legismertebb lombfogyasztója a kőrisbogár (*Lytta vesicatoria*). Kártétele ritkán éri el a gazdaságilag is jelentős szintet, de gyakorlatilag mindenhol előfordul, ahol kőris van. A virágos kőrisen kifejezetten ritka.

Szintén a bogarak rendjéből kerül ki a kőris gömbormányos (*Stereonychus fraxini*), ami ellentétben az előző fajjal, akár jelentékeny károkozó is lehet. Az áttelelő bogár már kora tavasszal kirágja a megpattanó rügyek belsejét, majd a levélkéket fogyasztja. Az új nemzedék június–júliusban jelenik meg és okoz újabb, most már erősebb kárt.

A lombfogyasztó lepkék közül ritkán megtalálhatjuk a kőrisek levelé-

Kőrisbogár (*Lytta vesicatoria*)

ben, azon belül is a levélkék csúcán aknákat készítő *Gracillaria syringella*, vagy a *Prays curtisellus* nevű aknázó-molyokat is.

A levelet rágja a görög karcsúmoly (*Phycita meliella*) hernyója, különösen a meleg száraz erdőszegélyeken.

Ezen túl van néhány többgazdanövényes lepkefaj is, amely egyes helyeken előfordulhat a virágos kőris levelein: például a polifág, az utóbbi időben igen gyakori, kökényszövő moly (*Archips xylosteana*), vagy a ritkább nyárfa szender (*Lantiboe populi*).

A *Calospilos pantaria* nevű araszoló kifejezetten kötődik a kőrisekhez. Déli elterjedésű, melegkedvelő fajként gyakoribb a virágoskőris élőhelyein, mint a hűvös, párás ártéri erdőkben.

Az ugyancsak az araszolókhöz tartozó egyfoltos holdasszövő (*Selenia lunaria*) szintén kedveli a kiritkult, meleg lombdöket, bozótosokat. Ezen túl előfordul városi környezetben kertekben, parkokban is. Két nemzedéke gyakorlatilag áprilistól augusztusig folyamatosan repül.

Kőris gömbormányos (*Stereonychus fraxini*)

A polifág araszolók közül talán még a tollascsapú araszolót (*Colotois pennaria*) kell megemlíteni, ami elegyes tölgyeseinkben vissza-visszatérő gradációval bír és ilyenkor más fafajokon, többek között a virágos kőrisen is szívesen él.

Több gubacs képző rovarcsoport is készít gubacsokat a magyar kőris levelein. Ezek közül kiemelendők lehetnek az atkák, különösen *Aceria fraxinivora*, melynek nagy, csoportos, barnára színeződő gubacsai több évig is fennmaradnak a hajtáson, így könnyen észrevehetőek. Bár nem okoz gubacsot, de szintén az atkákhöz, azon belül a takácsatkákhoz tartozik az *Eotetrany-*

chus fraxini nevű faj, ami viszont inkább városokban gyakori.

A levélbolhák között is található gubacs képző fajokat, mint például a *Phyllospis* fajokat (*P. fraxini*, *P. fraxinicola*, *P. discrepans*, *P. repens*, *P. machinosa*, *P. meliphila*). A *P. fraxini* jellegzetes gubacsa a levélke végén, lilás-bordós sodrat formájában jelenik meg, elsősorban napsütötte területeken, fiatal fácskákon.

A gubacslegyek családjából is előfordulhatnak gubacsot okozó fajok, első sorban a *Dasineura* fajok (*D. acrophila*, *D. fraxini* és *D. fraxinea*). Mindhárom faj a leveleken, levélkéken okoz gubacsokat, ahol azok általában a főéren helyezkednek el.

Kéregben és fában

A virágos kőris kérgében több szúfaj is készíti meneteit. Leggyakoribb a nagy kőrisszú (*Hylesinus crenatus*), valamint a tarka kőrisszú (*Hylesinus varius*). Mindkét faj csak a kőriseken fordul elő. Életmódjukból ki kell emelni, hogy nem a szaporodási rágásukkal, hanem sok-

kal inkább az érési rágásukkal okoznak igazán kárt. Az anyagogár pusztulófélben levő, vagy még gyakrabban kitermelt, vagy már elhalt fák kérge alatt készíti anyameneit és rakja le petéit. A kikelő bogarak azonban egészséges, vitális fákat keresnek fel, hogy ott ivarérettségük eléréséig ún. érési rágást folytassanak. Ebben az

esetben nem is az elfogyasztott növényi részek mennyisége a jelentős, hanem a bogarak által terjesztett baktériumok (pl. *Pseudomonas savastanoi* var. *fraxini*), amelyek nagyon sok esetben kőrisrák kialakulásához vezetnek.

A fában költő egyéb rovarfajok közül a szeplős díszbogár (*Poecilonota variolosa*), illetve a *Stenocorus meridianus* nevű cincér emelendő ki. Mindkét faj kifejezetten melegkedvelő. A védett rovarok közül az igen ritka, fokozottan védett faj, a magyar facincér (*Rhopalopus ungaricus*) szintén kőrisekben fejlődik ki.

A virágos kőris fiatal, vékony kérgű ágain szívogatnak a kőris pajzstetű

A nagy kőrisszú (*Hylesinus crenatus*) jellegzetes rágásképe

(*Pseudochermes fraxini*) egyedei is. Nagyon gyakori a legyengült (pl. vadkárosított) egyedeken, melyeket aztán nagy tömegben tud ellepni. Esetenként további pajzstetvek is megjelenhetnek (*Eulecanium* spp., *Parthenolecanium* spp.) de ezek a fajok mind polifágok!

Gyökér

A gyökérfogyasztó specialista rovarról nincs tudomásunk a virágos kőris esetében. A talajlakó polifág fajok, mint például a cserebogarak (*Melolontha* spp.) vagy vetési bagolylepkék (*Agrotis* spp.) azonban nem kerülnek ki a fácskák gyökereit.

Talán a cikk elején említett kabócákat kellene még kiemelni. Az idetartozó fajok (Cicadidae) melegkedvelők és polifágok. Mediterrán országokban hangjukkal még a legforgalmasabb városok utcáin is találkozhatunk. Figyelmesebb szemlélő a nemzövő alakulás során hátrahagyott külső vázat is megtalálja. Életmódjuk különleges, a nimfa talajlakó, ahol mindenféle (fás és lágy szárú) növény gyökerét fogyasztja.

A megfelelő fejlettség elérése – ami akár több évet is jelenthet, hiszen ebbe a csoportba tartozik a rovarvilág leg hosszabb fejlődésű faja a 17 éves kabóca (amely név több *Magiccada* fajt takar) – után előmászik és a fák törzsén, ágain, vagy akár a házak falán is átalakulhat.

A kifejlett kabóca a fákon nedveket szívogat, amely során nem nagyon válogat a gazdanövényekben, de a magas cukortartalmú fákat azért előnyben részesíti (talán azért is „énekel” annyira a kabóca, mert előtte/alatta cukorkoholt fogyaszt?).

Melegkedvelő faj révén gyakori a virágos kőris erdőkben, illetve a közeljövőben további, gyakoribb megjelenése várható.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy jelentős erdővédelmi problémát okozó rovarfajjal a virágos kőris esetében nem nagyon találkozhatunk.

Képek: **Wikimedia, Forestry Images**